

AGNIESZKA REGULSKA

DZIAŁALNOŚĆ UNIWERSYTETÓW TRZECIEGO WIEKU W ASPEKTCIE AKTYWIZACJI SENIORÓW

Współczesny kult młodości i zdrowia powoduje, że ze świadomości społecznej i indywidualnej usuwana jest choroba, starość i śmierć¹. Wielu ludzi nie aprobuje podeszłego wieku, lęka się go oraz buntuje się, co doprowadza do wielu kryzysów i potęguje różnorodne dolegliwości. Obawy przed tym okresem życia to normalne zjawisko, ale jego charakter i rozmiary są współcześnie bardzo niepokojące. Świadczy to o niewłaściwym rozumieniu egzystencji człowieka. Starość należy traktować jako kolejny etap życia ludzkiego, który przygotowuje jednocześnie do jego zakończenia. Dopiero wszystkie okresy właściwie przeżyte przez człowieka w pełni go rozwijają². Bł. Jan Paweł II wskazywał: „W niektórych społeczeństwach starość jest ceniona i poważana, w innych zaś cieszy się znacznie mniejszym szacunkiem, ponieważ panująca tam mentalność stawia na pierwszym miejscu doraźną przydatność i wydajność człowieka. Pod wpływem tej postawy tak zwany trzeci lub czwarty wiek jest często lekceważony, a sami Starsi muszą zadawać sobie pytanie, czy ich życie jest jeszcze użyteczne”³.

Dr AGNIESZKA REGULSKA – adiunkt Katedry Pedagogiki Rodziny, Wydział Studiów nad Rodziną Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa; e-mail: a.regulska@uksw.edu.pl

¹ W. J ä g e r, *Życie nigdy się nie kończy. O życiu, starości i śmierci*, Warszawa 2007, s. 9.

² L. D y c z e w s k i, *Ludzie starzy i starość w społeczeństwie i kulturze*, Lublin 1994, s. 111.

³ J a n P a w e ł II, *List do moich Braci i Sióstr – ludzi w podeszłym wieku*, Watykan 1999, n. 9.

Sposób przeżywania starości wynika z całości życia każdego człowieka. Jest wynikiem przyjętego przez niego planu życia, a także splotu okoliczności, które dzieją się niezależnie od niego. Starzejące się społeczeństwo i zaspokajanie jego potrzeb jest wyzwaniem dla służb społecznych. Ludzie w podeszłym wieku doświadczają braków w zaspokajaniu swoich potrzeb, wielu z nich znajduje się w gorszej sytuacji materialnej, co często powoduje pogorszenie się stanu zdrowia oraz ogólnej sprawności. W związku z tym zmianie ulega ich sytuacja i pozycja społeczna oraz siła, możliwości, a także sposoby zaspokajania potrzeb, a co za tym idzie – formy spędzania czasu wolnego.

Seniorzy stają przed wieloma nowymi sytuacjami i problemami, z którymi do tej pory nie mieli styczności. Bardzo często z powodu swoich ograniczeń i niemożności uczestniczenia w niektórych sferach życia społecznego są marginalizowani. Tymczasem starość to czas, w którym sam człowiek starszy może mieć wpływ na kształt i treść swojego życia. Świadczą o tym indywidualne dążenia, ale także powstające organizacje i stowarzyszenia, do których niewątpliwie zaliczyć można uniwersytety trzeciego wieku. Przeciwdziałają one marginalizacji osób starszych i aktywizują ich do działania oraz poprawy jakości swojego życia:

[...] tego typu spotkania są niezmiernie potrzebne dla członków Uniwersytetu Trzeciego Wiek, bowiem umożliwiają wspólne więzi, kontakty międzyludzkie, poszerzenie własnych wiadomości z różnych dziedzin życia, nauki i kultury [...] To wszystko jest bezwzględnie potrzebne dla utrzymania dobrego stanu zdrowia fizycznego i psychicznego oraz przeciwdziałania schematyzmowi życia, nostalgii, monotoności dnia codziennego. Jest to na pewno „panaceum” na dobre samopoczucie, o tyle lepsze, że bez użycia środków farmakologicznych (chemii). Z autopsji muszę napisać, iż w tym wieku taka terapia ma szczególnie duże znaczenie, ażeby człowiek nie czuł się wymanewrowany poza nawias społeczny⁴.

1. STAROŚĆ JAKO INTEGRALNY ETAP LUDZKIEGO ŻYCIA

Bardzo trudno jest zdefiniować zjawisko, jakim jest starość i starzenie się. Tak naprawdę jest tyle definicji starości, ilu jest autorów, którzy się tym

⁴ J. S u r ó w k a, *Pracownicy naukowcy o Uniwersytecie Trzeciego Wiek, w: Zbiór wybranych wspomnień i refleksji oraz inne materiały dwudziestoletniej działalności UTW Szczecin*, Szczecin 1998, s. 12.

zjawiskiem zajmują. Co więcej, tyle jest definicji starości, ilu jest ludzi⁵. Dla każdego człowieka jest ona czymś innym, inaczej ją przeżywa, dla każdego jest ona czymś wyjątkowym i indywidualnym. Dla jednych jest to czas buntu, rezygnacji i wycofania się z życia społecznego, dla innych wręcz przeciwnie, starość jest czasem aktywności i możliwości poświęcenia więcej uwagi sobie, jest możliwością swobodnego wykonywania ulubionych zajęć, rozrywek czy hobby, uwolnieniem się od konieczności rywalizacji społecznej i walki o swoją pozycję⁶. Warto także zauważyć, że to, jaką definicję starości uważamy za najbardziej prawdziwą i słuszną, zależy w dużej mierze od tego, jak dane społeczeństwo jest ustosunkowane do tego etapu życia.

J. Staręga-Piasek oraz A. Lisowski definiują starość, jako „etap życia, w którym procesy psychiczne, objawiające się rezygnacją i poczuciem braku szans, oraz społeczne, polegające na odrzuceniu zgodnie z rytuałem kulturowym, oddziałują synergicznie z procesami biologicznymi, prowadząc do naruszenia homeostazy, a tym samym do ograniczenia możliwości przeciwdziałania wymienionym procesom, bez możliwości substytucji i bez obiektywnych szans na powrót do stanu poprzedniego”⁷.

Według *Słownika socjologicznego* starość to „ostatnia faza społeczno-biologicznego życia jednostki, w naszym kręgu kulturowym definiowana najczęściej, jako okres po ukończeniu 65. roku życia; indywidualne odczuwanie starości zależy w znacznym stopniu od osobowościowych cech jednostki i od społecznych oczekiwań i wymagań”⁸.

Starość możemy określić jako fazę życia, zaś starzenie się, jako proces, który cechuje się stopniowym zmniejszeniem rezerwy czynnościowej narządów, które zmniejszają możliwość zachowania równowagi wewnątrzustrojowej. Jest to proces ciągły, ale także nieodwracalny, który ma duże znaczenie zarówno dla konkretnej jednostki, jak i dla szerszej społeczności. Do podstawowych cech okresu starości można zaliczyć znaczny spadek zdolności adaptacyjnych człowieka w wymiarze biologicznym i psychospołecznym, postępujące ograniczenie samodzielności życiowej oraz stopniowe nasilanie się zależności od otoczenia. Zdrowa starość jest ściśle związana z zachowaniem funkcji poszczególnych organów, systemów i całego organizmu, co wpływa

⁵ W. K r z e m i ń s k a, *Starość rośnie wraz z nami*, Warszawa 1980, s. 19.

⁶ *Encyklopedia seniora*, red. I. Borsowa [i in.], Warszawa 1986, s. 59.

⁷ J. S t a r ę g a - P i a s e k, A. L i s o w s k i, J. S u c h e c k a, *Starość psychospołeczna i potrzeby opieki medycznej ludzi starych*, Warszawa 1985, s. 43.

⁸ *Słownik socjologiczny*, red. K. Olechnicki, P. Załęcki, Toruń 1998, s. 203.

na przedłużenie średniej długości życia⁹. Wymienia się podstawowe wyznaczniki „zdrowego” starzenia się, wśród których znajdują się: utrzymanie niezależności życiowej, zabezpieczenie finansowe, sytuacja mieszkaniowa, możliwość kształcenia się, utrzymanie więzi społecznych, możliwość pozostania nadal sobą¹⁰.

Wraz z upowszechnieniem się systemu ubezpieczeń społecznych ustalono granice wiekowe. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) dzieli okres starości na trzy grupy¹¹: 60-74 rok życia – wiek podeszły (tzw. wczesna starość), 75-89 rok życia – wiek starczy (tzw. późna starość), 90 rok życia i więcej – wiek sędziwy (tzw. długowieczność).

Należy zaznaczyć, że wiązanie początku starości z wiekiem chronologicznym jest czysto umowne i konwencjonalne. Wiekowi metrykalnemu trudno jest przyporządkować wiek biologiczny – nierzadko osoba starsza wiekiem zachowuje lepszą niż u młodych kondycję psychiczną, duchową czy nawet fizyczną. Starość nie oznacza ograniczenia sił psychicznych i duchowych. Zdaniem Jana Pawła II „starość jawi się jako »czas pomyślny«, w którym dopełnia się miara ludzkiego życia; [...] jest to okres, w którym wszystko współdziała ku temu, aby mógł on jak najlepiej pojąć sens życia i zdobyć »mądrość serca«”¹².

Zjawiskiem starzenia się i starości człowieka zajmuje się gerontologia (z greckiego: *gèrôn* – starzec oraz *lògos* – słowo, nauka). Gerontologia podkreśla, że starzenie się jest właściwe ontogenezie człowieka, jest procesem zmian, które zachodzą w ustroju w ciągu całego życia¹³.

Starość to okres, który posiada wiele wymiarów, obejmuje wiele aspektów życia człowieka. To nie tylko czas biologicznych zmian, to także czas zmian w psychice człowieka, czas „rozmówienia” się z Bogiem, okres głębszej wiary, albo jej kryzysu. Kiedy nadchodzi trzeci wiek, człowiek znajduje się w nowej sytuacji rodzinnej i społecznej. Od tego, czy zaakceptuje tę sytuację, zależy czy przeżyje ten czas w zgodzie z najbliższymi oraz w zgodzie z samym sobą.

⁹ M. G o l e c, *O problemie zdrowej starości*, „Polityka Społeczna” 2009, nr 8, s. 14-17.

¹⁰ G. O r z e c h o w s k a, *Przygotowanie do starości*, w: *Wychowanie do starości: materiały posympozjalne*, red. Z. Chomczyk, Warszawa 2001, s. 18.

¹¹ P. S z u k a l s k i, *Zagrożenie czy wyzwanie – proces starzenia się ludności*, „Polityka Społeczna” 2006, nr 9, s. 6.

¹² J a n P a w e ł I I, *List do moich Braci i Sióstr*, n. 8.

¹³ *Encyklopedia seniora*, s. 15.

Ludzie w podeszłym wieku stopniowo wycofują się z pełnionych funkcji w społeczeństwie. Często to oni sami ograniczają swe zaangażowanie w szerszym życiu lub są wykluczani z pewnych działań przez same mechanizmy społeczne. Symbolicznym momentem jest przejście na emeryturę, kiedy po czasie aktywności zawodowej człowiek nagle przestaje pracować. Może odczuwać w związku z tym osamotnienie, zepchnięcie na margines życia społecznego oraz lęki spowodowane oczekiwaniem na śmierć. Nierzadko człowiek marnuje ostatnie lata swego życia, ulegając powszechnemu mniemaniu, że na starość nic go już nie czeka.

Jednakże „trzeci wiek” nie stwarza ograniczenia w nawiązywaniu kontaktów społecznych, czy podtrzymywaniu istniejących, choć często jest to utrudnione przez dolegliwości i choroby. Szansą do powstawania nowych więzi społecznych są stowarzyszenia, kluby seniora czy też uniwersytety trzeciego wieku¹⁴. Duży wpływ na to, czy osoba starsza będzie utrzymywała kontakty społeczne ma to, czy w danej społeczności jest pozytywne czy negatywne spojrzenie społeczeństwa na starość¹⁵.

2. HISTORIA POWSTANIA UNIWERSYTETÓW TRZECIEGO WIEKU

Wraz z rozwojem cywilizacji wzrosło poczucie zagubienia osób starszych, które nie mogły nadażyć za zmieniającą się rzeczywistością. Powstawały programy pomocowe, włączano osoby starsze do kształcenia ustawicznego, w wyniku czego rozpoczęto powoływanie tzw. uniwersytetów trzeciego wieku – popularnej w ostatnich latach formy edukacji ludzi starszych. Współcześnie istnienie społeczna potrzeba tworzenia i rozwijania tych instytucji¹⁶.

Idea tworzenia uniwersytetów trzeciego wieku związana jest z kilkoma zjawiskami. Pierwszym z nich jest proces starzenia się społeczeństwa¹⁷. Wydłużanie się życia ludzkiego to jedno z najbardziej znaczących zjawisk demograficznych, które dokonały się w Europie w XX wieku. Następstwem tego jest wzrost liczby osób w wieku podeszłym, co niewątpliwie rodzi wiele

¹⁴ O r z e c h o w s k a, *Przygotowanie do starości*, s. 18-19.

¹⁵ M. R u s i e c k i, *Etyczno-religijne aspekty starszego wieku*, w: *Wychowanie do starości: materiały posympozjalne*, s. 49-50.

¹⁶ T. A l e k s a n d e r, *Andragogika. Podręcznik akademicki*, Radom–Kraków 2009, s. 309.

¹⁷ *Wprowadzenie do andragogiki*, red. T. Wujek, Warszawa 1996, s. 232.

problemów gospodarczych (świadczenia i usługi dla tej kategorii wiekowej), społecznych (opieka zdrowotna, zagospodarowanie czasu wolnego, pomoc społeczna), ale także naukowych (powstawanie i rozwój instytutów gerontologicznych i geriatrycznych). Pod wpływem tych problemów powstało wiele krajowych oraz międzynarodowych stowarzyszeń, które zajmują się różnorodnymi sprawami związanymi z osobami „trzeciego wieku”¹⁸.

Wpływ na powstawanie uniwersytetów dla seniorów miały również zjawiska bezpośrednio niezwiązane z tą instytucją. W 1968 r. w Europie Zachodniej miały miejsce intensywne ruchy i demonstracje młodzieży (głównie akademickiej), która żądała reform uczelni i zapewnienia pracy w przyszłości. Opracowano wówczas projekt eksperymentu, który zakładał otwarcie uczelni dla innych generacji wiekowych, w tym także dla osób przebywających na emeryturze. Eksperyment miał za zadanie otwarcie dla młodzieży możliwości kontaktowania się z osobami dorosłymi i starszymi oraz dzielenia się doświadczeniem życiowym i zawodowym. Cel projektu zakładał uspokojenie rewolucyjnych nastrojów studentów¹⁹.

Kolejnym zjawiskiem mającym wpływ na powstanie uniwersytetów trzeciego wieku była duża liczebność kadry wyższych uczelni w drugiej połowie XX wieku. Szkoły wyższe powstawały nawet w małych miastach, istniejące w dużych ośrodkach uniwersyteckich rozrastały się. Uczelnie otwierały możliwości odpłatnego kształcenia dla seniorów w nowych wydziałach. Dawało to obojętne korzyści – osoby starsze mogły się uczyć, rozwijać swoje zainteresowania, natomiast tworzenie nowych wydziałów dawało miejsca pracy²⁰.

Geneza powstania pierwszej placówki uniwersytetu trzeciego wieku związana jest z nazwiskiem prof. Pierre’a Vellasa, francuskiego uczonego, profesora socjologii prawa międzynarodowego, z inicjatywy którego powstała w Tuluzie pierwsza tego typu instytucja²¹. W 1972 r. odbyła się pierwsza sesja rozpoznająca zainteresowania i oczekiwania słuchaczy uniwersytetu, a od roku 1973 placówka zaczęła funkcjonować²². Koncepcja tych placówek

¹⁸ A l e k s a n d e r, *Andragogika*, s. 291. Przykładem może być Międzynarodowe Towarzystwo Gerontologiczne (powstało w 1948 r.), Europejska Unia do spraw Opieki Społecznej (1962), Europejskie Centrum Gerontologii Społecznej (1969), Europejskie Centrum do spraw Opieki Społecznej (1974), Międzynarodowa Federacja Towarzystw Osób Starszych (1980).

¹⁹ *Wprowadzenie do andragogiki*, s. 232-233.

²⁰ O. C z e r n i a w s k a, *Szkice z andragogiki i gerontologii*, Łódź 2007, s. 214.

²¹ Z. S z a r o t a, *Gerontologia społeczna i oświatowa. Zarys problematyki*, Kraków 2004, s. 76.

²² J. H a l i c k i, *Edukacja seniorów w aspekcie teorii kompetencyjnej. Studium historyczno-porównawcze*, Białystok 2000, s. 42.

zakładała, że będą to instytucje uniwersyteckie zajmujące się badaniami naukowymi dotyczącymi procesu starzenia się i starości, zaś ich celem będą prace nad rozwojem i poprawą warunków życia osób starszych. Obok edukacji permanentnej obejmującej szerzenie oświaty sanitarnej, pobudzanie aktywności fizycznej, umysłowej i ekspresji artystycznej – powinny prowadzić również działalność na rzecz zbiorowości lokalnej²³. P. Vellas jako obserwator życia społecznego we Francji postanowił wprowadzić na uniwersytet osoby dysponujące doświadczeniem życiowym, które nie mogły kształcić się w młodości oraz zamierzał pełniej wykorzystać istniejące uniwersytety²⁴.

Początki funkcjonowania uniwersytetu w Tuluzie były dość trudne i skromne, co utrudniało ich rozwój. W latach osiemdziesiątych XX wieku we Włoszech doceniono ich rolę oraz wkład w proces edukacji permanentnej²⁵. Dostrzeżenie pozytywnego znaczenia działalności UTW przyczyniło się do dynamicznego rozwoju tych placówek, które zaczęły powstawać w wielu miastach. Większość powstałych wówczas włoskich uniwersytetów dla seniorów działa współcześnie w aktywnych formach, co przejawia się regularnym wydawaniem pism (np. w Trydencie), czy organizacją kursów letnich (np. na Sycylii, Sardynii, w Wenecji). Poprzez swą działalność tworzą ruch społeczny na rzecz osób starszych i ich środowiska społecznego, miasta czy regionu²⁶.

Z czasem w poszczególnych państwach zaczęły powstawać krajowe związki i stowarzyszenia UTW. W 1975 r. w Tuluzie zaczęło funkcjonować Międzynarodowe Towarzystwo Uniwersytetów Trzeciego Wieku (Association Internationale des Universités du Troisième Âge – AIUTA), które sprawuje ponadnarodowy patronat i merytoryczną opiekę nad UTW²⁷. Przedstawiciele Towarzystwa wypowiadają się współcześnie w sprawach polityki emerytalnej oraz we wszystkich problemach, które dotyczą ludzi starszych (w szczególności dostępu do edukacji i kultury). Celem organizacji jest także wymiana

²³ *Wprowadzenie do andragogiki*, s. 233.

²⁴ B. S z a t u r - J a w o r o w s k a, P. B ł ę d o w s k i, M. D z i ę g i e l e w s k a, *Podstawy gerontologii społecznej*, Warszawa 2006, s. 169-170.

²⁵ C z e r n i a w s k a, *Szkice*, s. 215-216.

²⁶ Tamże, s. 218-219. Włoskie uniwersytety należą do jednych z najbardziej aktywnych placówek tego typu na świecie. Wiąże się to z tym, że mają bardzo wysoki odsetek osób w starszym wieku wśród ogółu społeczeństwa. Starość określana jest tam jako złoty wiek. Dlatego też UTW są uznawane za ważne ośrodki, które stymulują aktywność intelektualną, społeczną, fizyczną i artystyczną ludności w podeszłym wieku.

²⁷ A l e k s a n d e r, *Andragogika*, s. 292.

wiedzy i doświadczeń pomiędzy uniwersytetami dla seniorów z różnych krajów, a także prowadzenie badań na temat edukacji dorosłych²⁸.

Pierwszy Uniwersytet Trzeciego Wieku w Polsce powstał w 1975 r. w Warszawie. Inicjatorką jego utworzenia była profesor Halina Szwarc. Placówka powstała przy Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego i początkowo nosiła nazwę „Studium Trzeciego Wieku”²⁹. Była to pierwsza uczelnia akademicka w Polsce, która otworzyła swoje mury dla studentów seniorów i doceniła ich potrzeby zarówno zdrowotne, jak i społeczne³⁰.

W 1976 r. we Wrocławiu powstał drugi polski UTW. Został on zorganizowany przy współpracy Haliny Szwarc pod kierownictwem Czesława Kępińskiego. Powstał z inicjatywy Wojewódzkiej Rady Związków Zawodowych, Wydziału Zdrowia i Opieki Społecznej Urzędu Wojewódzkiego, dyrekcji Wojewódzkiego Szpitala Zespolonego oraz kierownictwa Międzyzakładowego Uniwersytetu Robotniczego. Ideę tę poparł Uniwersytet Wrocławski oraz Akademia Wychowania Fizycznego. Trzecia placówka w Polsce powstała w 1977 r. w Opolu z inicjatywy Wojewódzkiego Ośrodka Opiekuna Społecznego pod patronatem Uniwersytetu Opolskiego³¹.

W kolejnych latach (1977-1985) powstawały kolejne uniwersytety w następujących miastach: Szczecin (1978), Poznań (1979), Gdańsk (1979), Łódź (1979), Kraków (1982), Katowice (1983), Rzeszów (1983), Gliwice (1985), Kielce (1985) i Lublin (1985). W drugiej połowie lat osiemdziesiątych XX wieku ruch powstawania tych placówek w Polsce znacząco się zmienił, gdyż w tym okresie powstały tylko dwa UTW – na warszawskim Mokotowie (1987) i w Toruniu (1989). Związane to było z trudną sytuacją polityczną, gospodarczą i społeczną kraju. W kolejnych latach powstało w Polsce wiele nowych placówek, a obecnie działa ich ponad sto³². W poszczególnych placówkach z zajęć korzysta od kilkudziesięciu do kilkuset seniorów – szacuje się, że uniwersytety te łącznie zrzeszają około 25 tysięcy słuchaczy. Wśród współczesnych polskich placówek kształcenia seniorów w Polsce wyróżnia się następujące typy³³:

²⁸ S z a t u r - J a w o r o w s k a [i in.], *Podstawy gerontologii*, s. 170.

²⁹ Tamże, s. 170.

³⁰ B. S z y s z k o - W y d r a, *Ustawiczne kształcenie w Uniwersytetach Trzeciego Wieku*, w: *Wychowanie do starości: materiały posympozjalne*, s. 63-64.

³¹ Tamże, s. 65.

³² A l e k s a n d e r, *Andragogika*, s. 293.

³³ Tamże.

- działające pod patronatem wyższej uczelni;
- działające przy stowarzyszeniach prowadzących działalność popularnonaukową;
- działające przy domach kultury, bibliotekach, domach dziennego pobytu, ośrodkach pomocy społecznej itp.

Tworzenie uniwersytetów trzeciego wieku dość szybko objęło również inne kraje – początkowo Belgię, Kanadę i Szwajcarię, następnie Hiszpanię, Włochy, Szwecję, Norwegię, Anglię, Niemcy, Czechy i Słowację³⁴. Pojawiały się również inne nazwy nowych placówek, np. „Uniwersytet Czasu Wolnego”, „Uniwersytet Każdego Wieku”, „Uniwersytet Edukacji Permanentnej”³⁵.

Znaczący udział w zainicjowaniu ruchu tworzenia UTW miała Organizacja Narodów Zjednoczonych, która na światowym zgromadzeniu w Wiedniu w 1982 r. poświęconemu sprawom ludzi starych, zaleciła szkołom wyższym, instytucjom państwowym, organizacjom społecznym i środkom masowego przekazu upowszechnianie działań wspierających i aktywizujących tę grupę społeczną³⁶.

Wyodrębnia się dwa główne nurty androedukacji: angielski i francuski. Nurt angielski ma charakter ekstensywny, którego zasadniczą cechą jest nastawienie na upowszechnianie wiedzy. Natomiast nurt francuski, nazywany inaczej intensywnym, ma za zadanie oddziaływanie „w głąb” osobowości swoich słuchaczy. Reprezentantem nurtu francuskiego jest krakowski UTW, który działa przy Uniwersytecie Jagiellońskim. Jako jedyny w Polsce wpisuje się w program „dyplomowej edukacji permanentnej” skierowanej do osób starszych³⁷. Jest to placówka o charakterze uniwersyteckim, która prowadzi edukację ustawiczną dorosłych. Jej celem jest upowszechnianie nauki wśród ludzi starszych oraz profilaktyczne oddziaływanie na nich oraz na ich rodziny i otoczenie.

W Polsce przeważają uniwersytety typu angielskiego – działające przy stowarzyszeniach prowadzących działalność popularnonaukową oraz przy domach kultury, bibliotekach itd.³⁸

³⁴ Tamże, s. 292.

³⁵ C z e r n i a w s k a, *Szkice*, s. 216.

³⁶ H. S z w a r c, *Uniwersytety Trzeciego Wieku*, w: *Postępy gerontologii*, red. B. Synak, T. Wróblewski, Warszawa 1988, s. 52-62.

³⁷ S z a r o t a, *Gerontologia*, s. 77.

³⁸ S z a t u r - J a w o r o w s k a [i in.], *Podstawy gerontologii*, s. 171.

Omawiane placówki mają w Polsce dwie formy pod względem prawnym: stowarzyszenie lub sekcja szkoły wyższej. UTW działające jako stowarzyszenie stanowią część Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego. Dzięki temu, że mają podmiotowość prawną, mogą swobodnie pozyskiwać fundusze i nimi gospodarować. Wpływa to korzystnie na intensyfikację ich działalności³⁹. Uniwersytety jako stowarzyszenia bardzo często są związane kadrowo z określonymi wydziałami szkół wyższych, co sprzyja organizowaniu i prowadzeniu w nich zajęć na poziomie akademickim. UTW mogą także działać jako sekcje lub agendy szkół wyższych bądź instytucji kształcenia i doskonalenia zawodowego (np. Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego w Warszawie) i wówczas w nich mają swoją siedzibę.

Pozytywnym zjawiskiem jest zaangażowanie władz samorządowych, towarzystw naukowych, klinik i szpitali geriatrycznych, lokalnych ośrodków pomocy społecznej, instytucji kultury, instytucji artystycznych, związków emerytów i inwalidów, stowarzyszeń społeczno-naukowych (w tym także gerontologicznych), organizacji i zrzeszeń sportowych oraz innych placówek w organizowanie oraz utrzymanie uniwersytetów trzeciego wieku⁴⁰.

Przemiany gospodarcze, ekonomiczne, postęp techniczny i ekonomiczny sprawiły, że osoby starsze doświadczają wielu problemów wynikających z tych przeobrażeń. We wcześniejszych okresach życia nierzadko osoby te musiały zrezygnować z dalszej edukacji. W efekcie tego pozostało niezaspokojonych bardzo wiele potrzeb, jak np. potrzeba samokształcenia, poszerzania wiedzy i umiejętności, poznawania środowiska, wykonywania społecznie użytecznych działań, bycia uznanym za część społeczeństwa, utrzymywania więzi towarzyskich, wypełniania wolnego czasu, stymulacji psychicznej i fizycznej. Sytuacja ta uzasadnia konieczność tworzenia tego typu placówek dla seniorów, gdyż są one szansą na realizację potrzeb i aspiracji, które w młodości były nie do pogodzenia z życiem zawodowym i obowiązkami rodzinnymi.

³⁹ S z a r o t a, *Gerontologia*, s. 76-77.

⁴⁰ A l e k s a n d e r, *Andragogika*, s. 295-296.

3. MISJA, CELE I FUNKCJE

Seniorzy mają duże możliwości rozwojowe, potrzebę aktywnej działalności w różnych dziedzinach, jak też tendencję do rozwijania wielu zainteresowań. Czas emerytury nie zawsze oznacza pogorszenie jakości życia, gdyż może być okresem dającym dużą satysfakcję i nowe możliwości. Podstawową funkcją UTW jest zatem rozbudzanie i zaspokajanie aktywności intelektualnej, emocjonalnej, społecznej, kulturalnej i artystycznej, a także włączanie osób w podeszłym wieku w nurt wydarzeń ogólnospołecznych⁴¹. Instytucje te z dużym sukcesem przejęły w kraju edukację osób starszych. Stanowią ruch społeczny, który znajduje duże wsparcie w gronie pracowników naukowych i władz uczelni wyższych⁴².

Uniwersytety dla seniorów mają do spełnienia w społeczeństwie określoną misję:

dążą do tego, by czas starości był czasem pełnego życia, napełnionego tym co warto robić, w co człowiek angażuje się tak, że gotów jest nawet zmienić swój stosunek do świata i ludzi, jeżeli okaże się to słuszne. UTW nie chce dawać namiastek wiedzy, nie chce być instytucją oświatową na niby, dogadzającą, nie wymagającą wysiłku intelektualnego, psychicznego, fizycznego. Chce służyć dialogowi, tzn. spotkaniom osób i kultur, przeszłości i teraźniejszości. Być może, że brzmi to patetycznie. Jednak starość jest taką fazą, w której czas poświęcony na to, co nie angażuje do głębi, co jest byle jakie, jest czasem straconym bezpowrotnie. Rodzi pustkę i rozterki. Dlatego UTW, jeśli ma służyć ludziom starszym, musi czuwać nad tym, by nie ulegać procesom komercjalizacji i łatwizny⁴³.

Celami zarówno pierwszych, jak i współcześnie działających uniwersytetów trzeciego wieku jest⁴⁴:

- włączanie osób starszych do systemu kształcenia ustawicznego (pogłębianie nabytej wiedzy przez udział w wykładach, seminariach i nauce języków obcych);
- aktywizacja intelektualna, psychiczna i fizyczna słuchaczy;
- opracowanie metod edukacji i wdrożenie profilaktyki gerontologicznej;
- prowadzenie obserwacji i badań naukowych.

⁴¹ S z a r o t a, *Gerontologia*, s. 80.

⁴² S z y s z k o - W y d r a, *Ustawiczne kształcenie*, s. 63-64.

⁴³ O. C z e r n i a w s k a, *Aktywność społeczna i naukowa Uniwersytetów Trzeciego Wieku*, „Oświata Dorosłych” 1987, nr 2, s. 9.

⁴⁴ S z a t u r - J a w o r o w s k a [i in.], *Podstawy gerontologii*, s. 171.

Można zatem stwierdzić, że są to placówki wsparcia intelektualnego, kulturalnego i normalizacji społecznej. Cele jego działalności koncentrują się wokół profilaktyki gerontologicznej, podejmowanej w celu pomyślnego starzenia się, upowszechniania wzorów aktywnej starości, włączanie słuchaczy w nurt życia społeczności lokalnych i w struktury społeczeństwa obywatelskiego, popularyzacji nauki i techniki. Bardzo ważnym zadaniem istotnym dla życia człowieka starszego jest wzmocnienie jego aktywności. Obecnie najistotniejszym celem działalności placówek wydaje się wzmocnienie samooceny starzejącego się pokolenia, które zachodzi w wyniku uczestnictwa w elitarniej uniwersyteckiej społeczności⁴⁵.

Oprócz przedstawionych zakresów działalności można wyróżnić cele bardziej szczegółowe, do których zalicza się naukę zdrowego stylu życia (zasady odżywiania, zajęcia gimnastyczne, rehabilitacyjne, turystyka), wdrażanie profilaktyki gerontologicznej, organizację życia samorządowego oraz różnego rodzaju zajęć związanych z zainteresowaniami (np. zespół wokalny, kabaret, tkactwo, malarstwo, taniec)⁴⁶. Poprzez tę działalność uniwersytety dla osób w podeszłym wieku stwarzają możliwość ciągłego poszerzania wiedzy, pobudzają do aktywizacji społecznej i wzmacniają więzi międzyludzkie.

T. Aleksander wskazuje na następujące funkcje społeczne, jakie spełniają uniwersytety trzeciego wieku wobec swoich słuchaczy⁴⁷:

– Funkcja afiliacyjna – polega na znalezieniu osób podobnych do siebie, nawiązaniu z nimi kontaktu, wejścia w ich towarzystwo, poszerzeniu kręgu przyjaciół i znajomych, wejścia z nimi w stały kontakt, który odegra rolę kompensującą społeczne osamotnienie. Poprawia to samopoczucie, wywołuje wiele pozytywnych doznań emocjonalnych, np. odzyskanie wiary w siebie, poczucie się pewniejszym. Jest to funkcja, którą większość słuchaczy wskazuje jako najważniejszą.

– Funkcja edukacyjna – UTW tworzą warunki do poszerzania i aktualizacji wiedzy w takim zakresie i w takiej dziedzinie, jaka jest dla słuchaczy interesująca; sprawiają, że uczestnicy, którzy są aktywni umysłowo, poszerzają wiedzę z wielu dyscyplin naukowych oraz pogłębiają swoje zainteresowania, kształtują siły umysłowe i utrwalają motywacje poznawcze, intensyfikują wielokierunkowe procesy samopoznawcze i samokształceniowe.

⁴⁵ Z. S z a r o t a, *Przestrzeń edukacyjna Uniwersytetu Trzeciego Wieku*, e-mentor 3/2008, <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/25/id/559>.

⁴⁶ S z a t u r - J a w o r o w s k a [i in.], *Podstawy gerontologii*, s. 171-172.

⁴⁷ A l e k s a n d e r, *Andragogika*, s. 307-309.

– Funkcja integracyjna – instytucja integruje osoby, które mają podobne problemy społeczne, ekonomiczne, zdrowotne i moralne, tworzą i utrwalają prorodzinne więzi między uczestnikami. Dzięki temu osoby starsze nie czują się osamotnione. Integracja budzi poczucie identyfikacji ze społecznością, dzięki czemu u seniorów utrwała się poczucie bezpieczeństwa i spokoju.

– Funkcja ekspresyjna – polega na realizacji i uzewnętrznieniu potrzeb ekspresji, zwłaszcza potrzeby aktywności, twórczości artystycznej, werbalnej, hobby, działalności charytatywnej, przeżyć duchowych i uczuć poszczególnych uczestników. UTW stwarzają okazję do działalności na rzecz wspólnego spędzania wolnego czasu. Mobilizują także do wzajemnej pomocy, do działań, które składają się na tworzenie i współtworzenie warunków kształcenia się (funkcja ta realizuje się głównie w pracy samorządu słuchaczy).

– Funkcja profilaktyczna – zagospodarowanie osobom starszym w sposób twórczy wolnego czasu. W ten sposób uwalniają słuchaczy z poczucia izolacji i alienacji społecznej oraz przeciwdziałają przedwczesnemu starzeniu się fizycznemu i psychicznemu.

– Funkcja doświadczeniowa – dotyczy ona twórców UTW i pracującej z nimi młodzieży. Rozwój tych placówek możliwy był dzięki pasji ich twórców, którzy rozpoczynali pracę organizatorską i wykonawczą bez żadnego doświadczenia. Jest to także miejsce praktyk zawodowych dla studentów kierunków pedagogicznych oraz z zakresu pracy socjalnej i pomocy społecznej. Dzięki temu pozwalają na nabycie umiejętności zawodowych oraz kształtują poglądy młodych ludzi na życie w okresie starości.

Realizowane przez uniwersytety trzeciego wieku funkcje pozwalają zatem na zaspokajanie potrzeb poznawczych, kompensują braki w wykształceniu, sprzyjają rozwojowi osobowości, dają poczucie przynależności poprzez przebywanie w grupie rówieśniczej oraz rozbudzają nowe zainteresowania⁴⁸.

Do zakresu działalności uniwersytetów należy także dążenie do utrzymania indywidualnego dobrostanu psychofizycznego seniorów oraz osiągnięcie należytej i godnej pozycji człowieka starszego w społeczeństwie. Drogą do realizacji tych zadań jest edukacja, która rozwija umysł, podtrzymuje ogólną sprawność organizmu, integruje środowisko osób w podeszłym wieku ze sobą, jak też z innymi pokoleniami. Edukacja przeciwdziała osamotnieniu, zapobiega wykluczaniu ludzi starszych, przekazuje, upowszechnia i uaktualnia

⁴⁸ R. K o n i e c z n a - W o ź n i a k, *Uniwersytety Trzeciego Wieku w Polsce. Profilaktyczne aspekty edukacji seniorów*, Poznań 2001, s. 67.

wiedzę. Umożliwia i ułatwia ludziom dostęp do zdobyczy nauki i techniki, dóbr kulturalnych i twórczości intelektualnej.

UTW spełniają ważną rolę w życiu osób starszych. Nie tylko propagują profilaktykę gerontologiczną oraz zaspokajają potrzeby czysto poznawcze, ale także pozwalają seniorom rozwijać się twórczo. Uczestnictwo w placówkach sprzyja dobrej kondycji psychofizycznej, przekazywaniu społeczeństwu osobistych doświadczeń, tworzeniu i umacnianiu więzi społecznych, rozwoju osobowości, zainteresowań i osiągniętej wiedzy – „[...] Uniwersytet podtrzymuje afirmatywne samopoczucie, jest to nieznana dotąd satysfakcja, to jest to, co się robi z przyjemnością i co daje siły do dalszego życia”⁴⁹.

4. OBSZARY I FORMY ODDZIAŁYWANIA

Formuła funkcjonowania uniwersytetów trzeciego wieku zakłada uczestnictwo w różnorodnych formach aktywności: edukacyjnej, kulturalnej i artystycznej, turystycznej i sportowej, charytatywnej oraz towarzysko-rozrywkowej. Oferta ulega ciągłemu wzbogacaniu, poszerzaniu i modyfikacji, adekwatnie do diagnozowanych potrzeb w określonych środowiskach lokalnych⁵⁰. W związku z tym, że aktywność uczestników jest dewizą instytucji⁵¹, obszary działalności UTW można podzielić na kilka grup:

– Zajęcia dydaktyczno-programowe (wykłady audytoryjne, ćwiczenia i seminaria, konwersatoria, kursy informatyczne, lektoraty języków obcych, spotkania z tzw. ciekawymi ludźmi, np. znanymi lekarzami, artystami, twórcami kultury, podróżnikami).

– Zajęcia kulturalno-artystyczne:

– formy odbiorcze – organizowanie udziału w spektaklach teatralnych, w koncertach w filharmonii lub innej instytucji muzycznej, zwiedzanie muzeów i wystaw w galeriach;

– formy twórcze – realizowane indywidualnie lub w kołach hobbystycznych plastyków nieprofesjonalnych, literatów, naukowców, kronikarzy, miłośników pieśni;

⁴⁹ M. Susłowska, *Uniwersytet Trzeciego Wieku jako forma uczenia się ludzi starszych*, „Oświata Dorosłych” 1985, nr 6, s. 335.

⁵⁰ S z a t u r - J a w o r o w s k a [i in.], *Podstawy gerontologii*, s. 172.

⁵¹ A l e k s a n d e r, *Andragogika*, s. 299.

– formy odtwórcze – udział w zespołach artystycznych, takich jak chór, grupa instrumentalna, teatr amatorski, kabaret, zespół żywego słowa, koło taneczne.

– Zajęcia z dziedziny rekreacji ruchowej, sportu i rehabilitacji – mają na celu podtrzymywanie sprawności fizycznej i psychicznej uczestników, a także dostarczanie określonych doznań intelektualnych i emocjonalnych.

– Turystyka i wypoczynek (spacery, wycieczki piesze i autokarowe, wyjazdy sanatoryjne i wypoczynkowe, wyjazdy zagraniczne, w tym do miejsc kultu religijnego).

– Działalność charytatywna na rzecz osób starszych i chorych (organizowanie pomocy w wykonywaniu codziennych prac porządkowych, drobnych napraw w mieszkaniu, udzielanie zapomogi materialnej).

– Działalność towarzysko-rozrywkowa (spotkania z okazji świąt, imienin, niektórych rocznic historycznych, wieczorki taneczne itp.).

– Obsługa organizacyjno-administracyjno-socjalna (np. zespół ewidencji słuchaczy, zespół współpracy z uniwersytetami trzeciego wieku i innymi organizacjami, zespół administracyjno-porządkowy, zespół pomocy koleżeńskiej).

– Obsługa informacyjna.

Zakres treści zajęć edukacyjnych w UTW jest niezwykle rozległy. Dominują takie dyscypliny, jak ochrona zdrowia, historia (w tym także regionalna i lokalna), historia sztuki, literatura, muzyka, filozofia, biologia, psychologia, religioznawstwo, wychowanie, ekonomia, archeologia, zagadnienia prawne, socjologia, teoria i organizacja czasu wolnego, zagadnienia polityczne. Bardzo ważną część zajęć oświatowych stanowi nauka języków obcych, zwłaszcza angielskiego, niemieckiego i francuskiego, oraz poznawanie życia i kultury krajów posługujących się tymi językami. Celom zachowania ustawiczności kształcenia służy strategia programowania, dzięki której programy nauczania są stale poszerzane, pogłębiane i wzbogacane⁵². Nową formą działalności edukacyjnej UTW są kursy na odległość organizowane za pośrednictwem internetu⁵³.

⁵² Tamże, s. 300.

⁵³ C z e r n i a w s k a, *Szkice*, s. 220-221. Zainteresowanie wykorzystaniem internetu w edukacji dorosłych powstało w Ulm w Niemczech. European Network Learning in Later Life to jeden z pierwszych ośrodków organizujący taki system uczenia się i badań, który łączył 18 państw z Europy.

W uniwersytetach realizowany jest proces autoedukacji, który pozwala słuchaczom na zaspokojenie potrzeb z wielu sfer życia. Dzięki zajęciom i różnorodnym formom aktywności seniorzy zaspokajają potrzebę odkrywania świata, lepiej poznają własną osobowość, pracują nad własnym rozwojem, posiadają pozytywną samoocenę, a także zdobywają wiedzę. Treści realizowane przez słuchaczy w procesie autoedukacji dotyczą rozwoju sprawności fizycznej, umiejętności komunikowania się, racjonalnego organizowania i wykorzystywania czasu, zainteresowania sztuką i osiągnięciami techniki, rozwoju sfery moralnej. Autoedukacja powinna towarzyszyć człowiekowi na każdym etapie jego życia. Uniwersytety trzeciego wieku poprzez realizację tego procesu aktywizują osoby starsze do podejmowania różnych form działalności. Tym samym wprowadzają w nowy okres jesieni życia oraz sprawiają, że może on być ciekawy i twórczy.

Cenioną formą działalności tych placówek jest także wolontariat na rzecz osób potrzebujących wsparcia. Dzięki wolontariatowi osoby w podeszłym wieku mogą aktywnie zwrócić się w stronę świata i ludzi doświadczających problemów. Ludzie starsi z reguły mają dużo wolnego czasu. Kilkudziesięcioletnie doświadczenie życiowe i wiedza sprawiają, że mogą jeszcze wiele zrobić dla siebie i dla innych. Wolontariat realizowany przez słuchaczy UTW to działalność samopomocowa, która polega najczęściej na robieniu zakupów, pomaganiu w pracach domowych, ale także na odwiedzaniu drugiej osoby i ofiarowaniu jej swojego wolnego czasu na spotkanie i rozmowę. Starsi wolontariusze pokazują przykładem swojego życia, że potrzeba i umiejętność dawania tkwi w każdym człowieku bez względu na wiek. Wystarczy spojrzeć na starość nie z perspektywy słabości i zależności, ale z perspektywy aktywności i rozwoju⁵⁴.

Uniwersytety trzeciego wieku mają pozytywny wpływ na poprawę relacji seniora z własną rodziną i najbliższym otoczeniem. Placówki te przeciwdziałają izolacji i osamotnieniu swoich słuchaczy, starają się zmienić stereotypy dotyczące osób w podeszłym wieku, którzy we współczesnym świecie postrzegani są jako mniej sprawni i wartościowi. Uniwersytety mają pozytywny wpływ na postrzeganie ludzi starszych.

⁵⁴ S z a t u r - J a w o r o w s k a [i in.], *Podstawy gerontologii*, s. 176-178.

*

Ludzie starsi często są marginalizowani w niektórych sferach życia społecznego. Przyczyną tej marginalizacji są zarówno cechy indywidualne tych osób, jak i współczesna kultura, która ceni młodość i piękno. Uniwersytety trzeciego wieku, tworząc bezpieczne miejsce do realizowania różnorodnych potrzeb, rozwijania zainteresowań oraz spędzania wolnego czasu, przeciwdziałają wykluczeniu społecznemu seniorów. Placówki te aktywizują słuchaczy intelektualnie, społecznie i ruchowo. Realizowane programy nauczania i formy oddziaływania zawierają wiele treści profilaktyki gerontologicznej, które są wdrażane podczas zajęć. Jest to szczególnie ważne dla osób w podeszłym wieku, gdyż często borykają się oni z różnorodnymi dolegliwościami somatycznymi, które dzięki oferowanym zajęciom mogą ulec zmniejszeniu.

Aktywizacja osób starszych w uniwersytetach trzeciego wieku to ważny temat, który warty jest szerszych opracowań. Problematyka osób w podeszłym wieku interesuje coraz więcej badaczy, jednakże wciąż mało jest pozycji bibliograficznych, które opisują ten problem całościowo, zwłaszcza w odniesieniu do możliwości aktywizacji seniorów. Przejście na emeryturę nie musi oznaczać całkowitego wyalienowania i bierności. Może to być czas pełen aktywności, poszukiwań i radości, czas, w którym seniorzy mogą zrealizować swoje marzenia i pasje. Ważne jest również dostrzeżenie problemów osób w podeszłym wieku, ale także zasygnalizowanie możliwych rozwiązań. Teoretyczne analizy oraz badania mogą zwrócić uwagę na potrzeby i problemy grupy społecznej, jaką stanowią seniorzy, jednakże istotne jest też oferowanie dla nich konkretnych działań. Współcześnie dostrzegane są zainteresowania badawcze w tym zakresie pokazujące dynamikę zmian i znaczenia UTW (np.: Beata Ziębińska, *Uniwersytety Trzeciego Wieku jako instytucje przeciwdziałające marginalizacji osób starszych*, Wyd. Naukowe „Śląsk”, Katowice 2010; Zofia Szarota, *Starzenie się i starość w wymiarze instytucjonalnego wsparcia*, Wyd. Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2010).

Tworzenie takich placówek, jak uniwersytety trzeciego wieku powinno być wspierane zarówno przez środowisko naukowe, jak i władze lokalne oraz system polityki społecznej. Organizatorzy polityki społecznej określając rozwiązania dotyczące ludzi starszych, powinni uznać znaczenie UTW jako instytucji zapobiegającym negatywnym skutkom przedwczesnego starzenia się. Walorem tych placówek jest pozytywny wpływ nie tylko na słuchaczy, ale także na szersze kręgi społeczne. Podejmowanie działań na rzecz aktywizacji osób starszych powinno przynieść korzystne zmiany w świadomości społec-

czeństwa kreującego aktywny, zdrowy styl życia, wpływać na zachowania i wyeliminować lęk przed starością, zarówno własną, jak i drugiego człowieka.

BIBLIOGRAFIA

- A l e k s a n d e r T.: Andragogika. Podręcznik akademicki, Radom–Kraków: PIB 2009.
- C z e r n i a w s k a O.: Szkice z andragogiki i gerontologii, Łódź: WSHE 2007.
- C z e r n i a w s k a O.: Aktywność społeczna i naukowa Uniwersytetów Trzeciego Wieku, „Oświata Dorosłych” 1987, nr 2.
- D y c z e w s k i L.: Ludzie starzy i starość w społeczeństwie i kulturze, Lublin: RW KUL 1994.
- Encyklopedia seniora, red. I. Borsowa [i in.], Warszawa: Wyd. Wiedza Powszechna 1986.
- G o l e c M.: O problemie zdrowej starości, „Polityka Społeczna” 2009, nr 8.
- H a l i c k i J.: Edukacja seniorów w aspekcie teorii kompetencyjnej. Studium historyczno-porównawcze, Białystok: Wyd. Uniwersyteckie 2000.
- J a n P a w e ł II: List do moich Braci i Sióstr – ludzi w podeszłym wieku, Watykan 1999.
- J ä g e r W.: Życie nigdy się nie kończy. O życiu, starości i śmierci, Warszawa: Wyd. Jacek Santorski & Co Agencja Wydawnicza 2007.
- K o n i e c z n a - W o ź n i a k R.: Uniwersytety Trzeciego Wieku w Polsce. Profilaktyczne aspekty edukacji seniorów, Poznań: UAM 2001.
- K r z e m i ń s k a W.: Starość rośnie wraz z nami, Warszawa: IW PAX 1980.
- O r z e c h o w s k a G.: Przygotowanie do starości, w: Wychowanie do starości: materiały posympozjalne, red. Z. Chomczyk, Warszawa: Polskie Towarzystwo Nauczycieli 2001.
- R u s i e c k i M.: Etyczno-religijne aspekty starszego wieku, w: Wychowanie do starości: materiały posympozjalne, red. Z. Chomczyk, Warszawa: Polskie Towarzystwo Nauczycieli 2001.
- Słownik socjologiczny, red. K. Olechnicki, P. Załęcki, Toruń: Wyd. Graffiti BC 1998.
- S u r ó w k a J.: Pracownicy naukowcy o Uniwersytecie Trzeciego Wieku, w: Zbiór wybranych wspomnień i refleksji oraz inne materiały dwudziestoletniej działalności UTW Szczecin, Szczecin 1998.
- S u s ł o w s k a M.: Uniwersytet Trzeciego Wieku jako forma uczenia się ludzi starszych, „Oświata Dorosłych” 1985, nr 6.

- S t a r ę g a - P i a s e k J., L i s o w s k i A., S u c h e c k a J.: Starość psychospołeczna i potrzeby opieki medycznej ludzi starych, Warszawa: Szkoła Główna Planowania i Statystyki 1985.
- S z a r o t a Z.: Gerontologia społeczna i oświatowa. Zarys problematyki, Kraków: Wydawnictwo Naukowe 2004.
- S z a r o t a Z.: Przestrzeń edukacyjna Uniwersytetu Trzeciego Wieku, e-mentor 3/2008, <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/25/id/559>.
- S z a t u r - J a w o r o w s k a B., B ł ę d o w s k i P., D z i ę g i e l e w s k a M.: Podstawy gerontologii społecznej, Warszawa: Wyd. ASPRA-JR 2006.
- S z u k a l s k i P.: Zagrożenie czy wyzwanie – proces starzenia się ludności, „Polityka Społeczna” 2006, nr 9.
- S z y s z k o - W y d r a B.: Ustawiczne kształcenie w Uniwersytetach Trzeciego Wieku, w: Wychowanie do starości: materiały posympozjalne, red. Z. Chomczyk, Warszawa: Polskie Towarzystwo Nauczycieli 2001.
- S z w a r c H.: Uniwersytety Trzeciego Wieku, w: Postępy gerontologii, red. B. Synak, T. Wróblewski, Warszawa: PZWL 1988.
- Wprowadzenie do andragogiki, red. T. Wujek, Warszawa: PIB 1996.

ACTIVITY OF THE UNIVERSITY OF THE THIRD AGE
IN THE ASPECT OF THE MOBILIZATION OF SENIORS

S u m m a r y

The article is regarding the mobilization of the elderly people taking place through activity of the University of the Third Age. An occurrence of the old age was described with her significant features including biological, psychological, social and spiritual dimensions of the life of the man. The elderly gradually is backing out of performed roles in society, can feel loneliness, pushing the social life into the background and produced fears with expectation of the death. A fact that seniors have a great development potential was emphasized, need of active activity in different fields of the life and the tendency of developing many interests. A history of the formation of the University of the Third Age was presented as well as their mission, cells, functions and areas and forms of the influence on the elderly were characterised, as well as to the society. These institutions are motivating elderly people in the intellectual, emotional, public, cultural and artistic aspect, as well as enable to include into the course of events general-social. School curricula carried out and forms of the influence contain a lot of contents of the gerontological prevention. University for seniors are counteracting the social exclusion of this group as well as are activating to action and the improvement of the quality of their life.

Słowa kluczowe: starość, człowiek stary, aktywizacja seniorów, uniwersytety trzeciego wieku, misja i cele UTW, obszary i formy oddziaływania UTW.

Key words: old age, elderly man, mobilization of seniors, University of the Third Age, mission and cells U3A, areas and forms of the influence of the U3A.